

Czerwiec miesiącem pamięci

Przyjęło się, że większość przypomnień o martyrologii Polaków odbywa się w kwietniu. Rocznicą Powstania w Getcie Warszawskim, rocznice deportacji, rocznica Katynia. Rocznicami usłany jest też maj: w tym roku 230. rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja, mniej celebrowany dzień zakończenia II wojny światowej...

Muzeum Niepodległości ma w swojej misji wiele zadań. Polegają one na gromadzeniu, przechowywaniu i upowszechnianiu dóbr kultury polskiej, dokumentowaniu i popularyzowaniu wiedzy historycznej o dziejach państwowości polskiej i narodu, ze szczególnym uwzględnieniem starań o niepodległość, wolność i niezależność. Istotną częścią misji, zapisaną w statucie, jest dbałość zarówno o tożsamość regionalną, mazowiecką, jak ogólnonarodową i europejską. Muzeum informuje o treściach zawartych w gromadzonych zbiorach, umożliwia kontakt z tymi zbiorami, prowadzi działalność wystawienniczą, naukową, edukacyjną i wydawniczą, upowszechnia podstawowe wartości nauki, archeologii, historii, historii sztuki i historii kultury polskiej, archiwistyki i bibliologii, kształtuje wrażliwość poznawczą i estetyczną. Ponadto odpowiada za opracowywanie i przygotowywanie ekspozycji stałych, a także wystaw czasowych; organizowanie i prowadzenie badań naukowych i edukację; popieranie twórczości artystycznej oraz upowszechnianie kultury i sztuki; inicjowanie, wspieranie i prowadzenie projektów związanych z zakresem działalności Muzeum; udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych; organizowanie lub współorganizowanie spotkań, zjazdów, konferencji; opracowywanie, publikowanie i rozpowszechnianie wydawnictw z zakresu działalności Muzeum.

Zadania te realizowane są poprzez poszczególne działy i oddziały, a także wydawnictwa naukowe: monograficzne i pokonferencyjne. Również poprzez periodyki naukowe, jak: „Kwartalnik Kresowy” czy „Niepodległość i Pamięć”. Bardzo istotną częścią misji jest działalność Biblioteki Naukowej oraz czytelni książek i czasopism.

Z chęci realizacji tej misji wynika też działalność w zakresie gromadzenia i upowszechniania wiedzy o twórcach polskiej Niepodległości,

popularyzacja działań poszczególnych postaci. Również opieka nad miejscami pamięci. Oddziałami Muzeum Niepodległości są Muzeum Więzienie Pawiak, wraz z Mauzoleum Walki i Męczeństwa w al. Szucha, oraz Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej.

Muzeum Więzienia Pawiak jest miejscem pamięci, szczególnie pamięci o ofiarach niemieckiego, hitlerowskiego ludobójstwa. Szacuje się, że na około 100 tys. więźniów, którzy przeszli przez Pawiak w latach 1939–1944 – 37 tys. zginęło w egzekucjach, zostało zamordowanych w czasie przesłuchań na Szucha lub w celach albo zmarło w szpitalu więziennym. Egzekucje na więźniach odbywały się początkowo w ogrodzie sejmowym i na terenach uniwersyteckich, od grudnia 1939 do lipca 1941 roku na skraju Puszczy Kampinoskiej, w pobliżu wsi Palmiry. Od jesieni 1941 roku m.in. w Szwedzkich Górach, Wólce Węglowej, Laskach, na wydmach Łuże, w Lasach Kabackich, w Lasach Chojnowskich koło Stefanowa, w Magdalence, w Bukowcu koło Jabłonny.

„Kultura to trwanie narodu w jej dziełach; trwanie w zmiennym, lecz nieprzerwanym istnieniu narodu. Hitler, dążąc do zniszczenia wartości kulturalnych Polaków, chciał przyspieszyć niszczenie narodu polskiego” – napisał prof. Czesław Madajczyk w swojej dwutomowej pracy, poświęconej założeniom polityki okupacyjnej Trzeciej Rzeszy wobec Polaków. Wiele takich osób, między innymi dziennikarzy, literatów czy naukowców, znalazło się wśród ofiar hitlerowskiego terroru: osadzano ich w więzieniach, deportowano do obozów koncentracyjnych czy rozstrzeliwano w egzekucjach. Realizacją działań represyjnych okupanta oraz zwalczaniem wszelkich przejawów oporu zajmowała się przede wszystkim policja bezpieczeństwa (Sicherheitspolizei – Sipo), a w jej ramach zwłaszcza wydział stanowiący tajną policję państwową (Geheime Staatspolizei – Gestapo).

W gestii wymienionych struktur policyjnych znajdowało się w okupowanej Warszawie więzienie przy ówczesnej ulicy Pawiej, które funkcjonowało jako Gefängnis der Sicherheitspolizei Dzielnąstrasse 24. Realizując dyrektywy Hitlera, od początku okupacji Polski przystąpiono do eksterminacji przedstawicieli warstwy przywódczej, reprezentantów kręgów intelektualnych narodu jako faktycznych lub potencjalnych liderów ruchu oporu. Zagładę polskiej elity realizowano między innymi w ramach Akcji Inteligencja (Intelligenzaktion) oraz Nadzwyczajnej Akcji Pacyfikacyjnej (Außerordentliche Befriedungsaktion). Pierwsza z wymienionych operacji została zapoczątkowana jesienią 1939 roku na

obszarach wcielonych do Trzeciej Rzeszy. Druga, znana jako Akcja AB, zaczęła się wiosną 1940 roku na terenie Generalnego Gubernatorstwa, w tym w Warszawie.

Od wielu lat Muzeum Więzienia Pawiak zajmuje się upamiętnianiem ofiar niemieckiego ludobójstwa. Z reguły uroczystości rozpoczynają się na pawiackim dziedzińcu, obok pomnika-drzewa z tabliczkami memoraatywnymi, by przenieść się później do Palmir, Magdalenki...

18 czerwca 2021 przypominamy tamte tragiczne dni podczas seminarium „Akcja AB – ludobójstwo elit polskiego społeczeństwa w pierwszych latach okupacji niemieckiej. To działo się przed Katyniem”. Odbędzie się ono w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, Oddział Muzeum Niepodległości, w miejscu pamięci o uczestnikach polskich powstań narodowych. W dniach 20–21 czerwca 2021 spotykamy się dokładnie w rocznicę egzekucji na Pawiaku i w Palmirach.

Współczesność przynosi nam kolejne motywy tworzenia pamięci. Pandemia odbiera nam przyjaciół, śmierć grasuje w naszej obecności, niedaleko. Ostatnio odeszli między innymi: Stanisław Dziedzic, Marek Maldis, Ryszard Miazek, Dariusz Wasilewski, Franciszek Ziejka. Musimy o nich pamiętać, jesteśmy to im winni.

Warszawa, 6 czerwca 2021

Tadeusz Skoczek